

ATENCIÓ AL PACIENT AMB PATOLOGIA EN FASE TERMINAL

Javier Hortelano, Xavier Jiménez Fàbrega

INTRODUCCIÓ

En l'atenció al pacient amb patologia en fase terminal la comunicació amb el pacient i la família s'ha de contemplar com una eina terapèutica en si mateixa. A l'hora d'establir aquesta relació de comunicació-informació hem de tenir en compte una sèrie de característiques de qualitat: Ha de ser adaptada a les expectatives de coneixement que presenta el pacient, no s'han d'avançar aconeteixements, ha de ser concreta i propera a les preguntes del pacient així com coherent, esperançadora i adaptada a la situació psicològica del pacient i qui el cuida.

DOLOR

Aproximadament el 90% dels pacients afectats de càncer en fase terminal necessitaran un tractament amb opiacis per alleujar el dolor.

Dolor nociceptiu: respon a tots els analgèsics.

Dolor neuropàtic: sovint no respon als opiacis i calen fàrmacs adjuvants.

Estratègia terapèutica del pacient amb dolor:

- Administració regular de la medicació.
- La via d'administració òptima és la via oral.
- Les dosis d'analgèsics s'han d'individualitzar.
- Cal esglaonar el tractament analgèsic.

S'han de valorar els fàrmacs adjuvants no com analgèsics sinó com fàrmacs que en circumstàncies específiques presenten una eficàcia analgèsica.

Escala Analgèsica de la OMS

Primer esglaió

Analgèsics no opioïdes: Paracetamol, Antiinflamatoris no esteroïdals (AINE).

+/- fàrmacs adjuvants (ami-triptilina, carbamacepina, dexametassona, clorpromacina).

Segon esglaió

Opiaci dèbil: Codeïna, dihidrocodeïna, tramadol.

+/- Paracetamol, AINE.

+/- fàrmacs adjuvants.

Tercer esglaió

Opiaci potent: morfina, fentanilo.

+/- AINE.

+/- fàrmacs adjuvants.

Dosificació dels fàrmacs

Paracetamol i AINE

Classe genèrica	Dosi habitual (mg)	Intèrval (hores)	Dosi màxima/dia recomanada (mg)	Comentaris
Paracetamol	500-1000	4-6	4000	
Acid acetil salicilic	500-1000	6-8	4000	
Metamizol	500-2000	6-8	6000	Superior a AAS
Ibuprofè	200-400	4-6	2400	Superior a AAS, poca incidència de problemes gastrointestinals
Diclofenaco	25-50	6-8	200	Molt útil en metàstasis òssies
Indometacina	25	8-12	200	
Piroxicam	20	24	20	Alta incidència de gastropatia

Fàrmacs adjuvants

Causa del dolor	Fàrmac	Dosi oral d'inici
Hipertensió endocraneal	Dexametasona	12 mg/6h
Compresió medular		
Dolor neuropàtic	Amitriptilina	25-75 mg/nit
	Carbamacepina	200-600 mg/dia
	Clorpromacina	30-70 mg/dia
Espasme muscular	Ciclobenzaprina	10 mg/8h
Neuràlgia	Capsaicina	Aplicació
Cicatrisus doloroses	Capsidol gel c	ada 6 hores

Fàrmacs opiacis

Fàrmac	Dosi inicial vo mg	Intèrval hores	Comentaris
Codeina	30-60	4	
Dihidrocodeina	60	12	
Tramadol	>80 anys: 100 <80 anys: 150	12	Dosi màx: 200 mg
Morfina alliberació	10-30	4	Presentació en ràpida sol·lució i comprimits
Morfina retard	15	12	Si tractament previ amb tramadol iniciar amb 30 mg/12h
Fentanilo	25 micrograms/h	72	Independentment transdèrmic del tractament amb opiacis menors

Control d'efectes adversos

Vòmits: Metoclopramida 10-20 mg/8h vo, HaloprEdol 2.5 mg/dia vo.

Us de dosis extres d'opiàcics

1. Pacient tractat amb morfina retard, afegir morfina d'alliberació ràpida en dosi equivalent al 10% de la dosi total diària.
2. Pacients tractats amb fentanilo transdèrmic, administrar morfina d'alliberació ràpida en funció de la dosi transdèrmica: 25 micrograms/h: 10-15 mg, 50 25 micrograms/h: 20-30 mg, 75 micrograms/h: 40-50 mg.
3. Es poden usar dosis de rescat als 60-90 min sinó millora del dolor. Més de 3 dosis de rescat han de fer augmentar la dosi basal.

Criteris de derivació a Unitats de cures pal·liatives

- Dolor no controlat amb 400 mg/d de morfina oral.
- Dolor no controlat amb 150 micrograms/h de fentanilo transdèrmic.
- Al·lucinacions i mioclonies amb l'us d'opiàcics.
- Estrenyiment persistent.
- Dolor neuropàtic no avaluat.
- Dolor ossi intens de difícil control.
- Es valorarà individualment la derivació a un servei d'urgències per tractament específic del dolor intens i incontrolat que no pugui ser valorat per l'equip PADES o el metge de família. Es traslladarà en Unitat de Suport Vital Bàsic.

AGONIA

- Sino es possible la via oral, la via subcutània és la d'elecció.
- Fàrmacs que es poden administrar de forma sc: diacepam, midazolam, morfina, haloperidol, clorpromacina, metoclopramida, escopolamina.

Cosideracions en el pacient agònic:

- Mai retirar els mòrfics.
- En cas d'agitació sedar amb Midazolam 5-15 mg sc, Haloperidol: 5-20 mg/sc, Clorpromacina 12.5-25 mg sc. Es poden administrar cada 30 min.
- En la respiració estertorosa pot ser útil Escopolamina 0.3-0.5 mg sc.

DISNEA

- Sensació subjectiva de falta d'aire. És freqüent en pacients amb càncer avançat.

Tractament:

- Etiològic sempre que sigui possible.
- Clorur mòrfic: iniciar 5 mg/4h, augmentar dosi fins obtenir l'efecte desitjat (augment del 50%).
- Pacients amb MPOC, compressió de la vena cava superior, limfangitis carcinomatosa conegudes afegir dexametasona 12 mg vo (o metilprednisolona 30 mg/kg) i continuar amb 6 mg/6h.

TOS

- Productiva amb capacitat d'expectoració: ingesta hídrica, valorar salbutamol inhalat, N-acetilcisteïna vo/8h. Individualitzar la necessitat de tractament antibiòtic (Amoxicil.lina-Ac clavulanic 500 mg/8h, ó eritromicina 500 mg/6h vo).
- Productiva sense expectoració o tos seca: codeïna 30-60 mg/4h, Morfina 5-20 mg/4h vo, sc.

VÒMITS

Tractament:

- Metoclopramida: 0.5 mg/kg cada 6h.
- Antagonistes de la serotonina: Ondansetron 5-10mg/12h vo.
- Haloperidol màxim 20 mg/d (10 gotes=1 mg).
- Dexametasona 16 mg/dia, es poden mantenir 3 ó 4 dies.
- No combinar metoclopramida i haloperidol doncs es potencien els efectes extrapiramidals.

ESTOMATITIS

- Es recomanen gargarismes amb sèrum salí, povidona iodada, camamilla.
- El tractament analgèsic es farà amb anestèsics tòpics: xilocaïna, sol.lució viscosa de lidocaïna, i analgèsia sistèmica quan sigui necessària. Pot ser útil el gel local (glaçó).
- La sobreïnfecció per C. Albicans es tracta amb nistatina 10 ml/6h mantenint contacte amb les mucoses 10 minuts i després empassar.

Consideracions generals:

- La via d'elecció és oral, també es pot usar la via subcutània.
- No fraccionar els comprimits retard.
- Si administrem morfina sc cal reduir la dosi oral a la meitat.
- No combinar opiacis.

Bibliografia

1. L. Lizan Tudela. Protocol "Cuidados paliativos". Programa d'actualització en Atenció Primària (FMC). Sociedad Española de Medicina de Familia y Comunitaria. 1997
2. Sacristan Rodea A. Papel del médico de atención primaria en el seguimiento del paciente oncológico. Información terapéutica del Sistema Nacional de salud vol 25, nº6-2001
3. Benítez del Rosario MA. Complicaciones psiquiátricas, neurológicas y cutáneas en el paciente con enfermedad en fase terminal. Aten Primaria 2002;30:179-182
4. Benítez del Rosario MA. Tratamiento del dolor oncológico crónico: el uso de opiáceos. Aten Primaria 2002;29:513-516
5. Benítez del Rosario MA. La comunicación con el paciente con enfermedad en fase terminal. Aten Primaria 2002;30(7):463-466.